

magnopere necessarium, nulla ratione synodus statuisset. Insuper non videtur hoc divinæ scripturæ negandum, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est: ut, cum de aliqua scriptura scilicet ambigitur, ad archetypum, unde translata est, recurratur.

His argumentis, & iis quidem non levibus, sed (ut plerique iudicant) sane firmis, novarum rerum studiosi sibi primum persuaserunt, ad veritatem novi, ac veteris testamenti cognoscendam, duarum linguarum Græcæ, & Hebraicæ peritiam esse necessariam. Inde rursus in eam opinionem descenderunt, ut non se existiment sacras literas exponere, si interpretationem Latinam vulgarem sequantur. Id enim (inquiunt) est, non auctorem scripturæ sacræ, sed eius interpretem explicare. Denique, & eo progressi sunt, ut asserant non oportere Latini interpretis auctoritatem amplecti: sed ipsius textus Hebræi in veteri testamento, Græci autem in novo. Quo fieri, ut Latina editio nostra per exemplaria Hebraica, & Græca sit omnino limanda, ac corrigenda.

Hanc vero persuasionem, Lector optime, si forsitan induisti, exue rogo tantisper, dum tibi quæ sunt veriora, certioraque proponimus. Nos siquidem hanc sententiam a plerisque receptam refellere tentabimus. Refellemus autem (ut spero) illo ferente opem, cuius tueri causam cupimus, adversum impugnatores veritatis. Ego enim, si aut ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi ad hanc potissimum disputationem me applicui, non modo stultitiam meam: sed etiam mores, & ingenium condemnandum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia coeretur. Ego ne, de maximis, & quæ ad ecclesiæ unitatem continentiam magnopere pertineant, aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum aliis, tum etiam me ipsum velim? Causa igitur veri reperiendi disputare cupientes, controversiam hanc quatuor conclusionibus brevissime definiemus.

CAPVT XIII.

In quo veteris vulgatae editionis auctoritas demonstratur, & non est nunc ad Hebræos, Græcosve recurrendum.

Prima conclusio, quæ maxime rem, causamque continet, nam cæteræ sunt quasi confectionariæ, editionem hanc veterem, atque vulgatam, quam post tempora D. Hieronymi Latina ecclesia usurpavit, fidelibus esse retinendam in his omnibus, quæ ad fidem, & mores spectabunt.

Secunda, Si qua morum, & fidei quæstio inter catholicos exoritur, eam definiri oportere per Latinam hanc veterem editionem: cuius videlicet si aliquod testimonium alteram quæstionis partem confirmaverit, ea sit catholicis amplectenda: sin contra reprobaverit, reiicienda.

Tertia, In fidei, ac morum disputatione non esse nunc temporis ad Hebraica, Græcave exemplaria provocandum, nec ex iis certam controversiarum fidem esse faciendam.

Quarta, In his quæ ad fidem, & mores pertinent, non esse Latina exemplaria per Hebraica, & Græca corrigenda.

Primum sive axioma, sive pronunciatum, seu propositionem scholastico more vocare velis, concilium Tridentinum, sessione 4., in hæc verba definit. *Sacra synodus considerans non parum utilitatis accedere posse ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus quæ circumferuntur sacrorum librorum, quamnam pro authentica habenda sit innotescat, statuit, & decrevit, ut hac ipsa vetus, & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum usu in ecclesiâ probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur: & quod eam nemo reiicere quovis prætextu audeat, vel præsumat. Hactenus concilium.*

Ne autem concilii solum auctoritate adversarios obruamus, causas cur id definiat subiiciemus: nec enim synodo rationes deesse potuerunt, quibus ita iudicaverit.

Primum enim, vel in hac scriptura Latina aliquod falsum continetur, quod ad fidem, moresque pertineat: vel e contrario verum est quod nobis ubique tradit. Si verum est, id confirmare nitimur: sin falsum, iam ecclesia Romana, atque Latina, in qua vel sola nunc temporis fides catholica perseverat, circa ea quæ fidei sunt graviter aberraret. Falsam enim aliquam scripturam tanquam ab spiritu sancto revelatam nomine vel prophetæ, vel apostoli, vel evangelistæ, proponeret. Qua una re auctoritatem sibi adimeret in reliquis proponendis. Quo nihil aut absurdius, aut incommodius posset accidere.

Deinde, ut exempli causa ponatur aliquid quod latius pateat, si forte modo vocetur in dubium, an historia mulieris adulteræ vera sit, neget autem quispiam veram esse, tunc aut hic error satis exploditur ex codicum Latinorum unanimi consensione, & id profecto est quod quærimus: aut non satis exploditur, impuneque licet eam historiam contemnere, quæ Latinorum omnium consensu celebratur, quæque nomine Ioannis Evangelistæ quotannis in ecclesia legitur, & iam Romanæ, Latinæque, ac catholicæ ecclesiæ fides, & auctoritas infringitur, violatur, enervatur: dum errare in cæteris posse simili ratione existimabitur. Quod, quoniam absurdum penitus erat, iure idem Concilium Tridentinum eadem sessione decernit, ut *si quis libros ipsos canonicos integros cum omnibus suis partibus, prout in ecclesia catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris non susceperit, anathema sit.* Conficitur itaque editionem Latinam tot annorum centenariis usu ecclesiæ comprobaram, in his quæ ad fidem, & mores attinent, esse inconcussæ tenendam.

Præterea, cum scholastici auctores abhinc fere quadringentos annos in dogmatis theologis confirmandis, aut etiam in hæresibus refellendis, solam Latinam editionem tenuerint: id peto, An quicquam in suis disputationibus confecerint, necne? Quod si nihil certi confectum est, o miseres homines, qui tercentum annos, atque eo amplius, & oleum, & operam perdididerunt! Quippe linguæ Græcæ, atque Hebræicæ non habuerunt peritiam: sed solo interprete Latino contenti, scholæ

læ quidem dogmata confirmabant: reiiciebant autem universa quæ illis adversarentur, Romana atque adeo Latina ecclesia tacente, vidente, probante. Sin vero confectum est a Theologis scholasticis quippiam, credendum est certe, suis stabiliendis conclusionibus tutos sese Latinæ editioni commisisse. Ea igitur editio est a fidelibus retinenda.

Postremo, Hæreticæ pravitatis inquisitores in refutandis hæreticis, atque puniendis, rogo, an hanc editionem Latinam sedulo tenere debeant, an potius necesse est illis, ad Græcam, & Hebraicam, quam minime noverunt, recurrere veritatem. Quod si indignum est, a re prorsus incognita gravissimi tribunalis pendere iudicium, si absurdum a nostratibus ad alienos, id est, Hebræos, & Græcos appellare, si impium, ad Iudæorum, & schismaticorum senatum referre catholicæ fidei consultationem, haud equidem intelligo quorsum Theologus huic errori consentiat, ut non existimet, editioni Latinæ certam fidem habendam. Intelligo autem nostra hæc dilemmata versutos homines, & impudentes cum plausu etiam elusuros. Nam & irrident scholæ universos auctores, & totum negotium cognitionis fidei cavillantur. Sed nos his argumentis sane nolumus hæreticos petulantibus tanquam adversarios convincere, sed Theologis modestis veritatem suadere.

Enimvero, qui hanc nostram editionem infirmare cupiunt, videntur mihi nihil aliud moliri, nisi quoddam occultum hæreticorum patrocinium. Nempe, inquisitores despicient, qui scripturam Latinam tanquam certam regulam teneant, cum veritatis Græcæ, atque Hebræicæ ignorantia teneantur. Scholasticos auctores despicient (1), qui vulgari Latino interpreti fidem suam alligarint, cuius tamen (ut aiunt) intelligentiam sequi non cogimur. Despicient sanctos etiam

P 2

prif-

(1) Lutherani de peritia linguarum superbientes, mox veteres Theologos contempserunt. Quod si quis novitatibus eorum contradiceret, prætendebant statim lectionem Græcam, vel Hebraicam, & continuo in Græcarum, & Hebræicarum literarum ignaros plenis convitiis invehebantur. Cochleus auctor est.

priscos, qui Hebraicæ linguæ peritia caruere. Nam, ex Græcis Dorotheum, Origenem, & Eusebium Hebraicas literas legimus calluisse, ex Latinis autem, præter Clementem, & Hieronymum, vix alius quisquam Hebræas literas novit. Quocirca, fere sanctos in veteri testamento hallucinari necesse erat, imo adeo eiusdem instrumenti sacramenta omnia cæcis oculis atrectare. Ea si Christianæ aures merito perhorrescunt, consentiamus prorsus Latinam vulgatam editionem a fidelibus esse tenendam. Sane (quod frater Franciscus Titelmanus, vir literis, & eruditione præcipuus, moribus, & pietate insignis, præclarissime dixit) dum providam Dei dispensationem advertimus, facile videmus quemadmodum cum fidei rectitudine connexa semper fuerit scripturæ veritas, & cum illa solita fuerit emigrare. Donec enim apud Iudæos solos firmitas perstitit recte fidei, apud eos quoque solos scripturarum soliditatem cognoscimus latitasse. Postea vero quam veritas a Iudæis repulsa, a gentibus suscepta est, digna ecclesia gentium est habita, quæ proprio suo idiomate, id est, Græco, quod & vulgatissimum erat inter eos, qui ex gentibus crediderant, & latissime cognitum, scripturam novi testamenti acciperet, in stabilimentum fidei salutaris. Porro autem, cum ad Latinos devolvi iam fidei veritas cœpit, Græcis maxima ex parte vel ob innatam levitatem, vel ob contentionis studium ab ecclesiæ corpore disiunctis, certe dignam aliquam, divino munere, scripturæ stabilitatem Latinos accepisse consequens fuit. Nec quoquam pacto illud fieri verisimile potest, Latinam ecclesiam, apud quam iam inde a multis annis Christianæ fidei veritas fuit, nullam adhuc scripturam Latinam habuisse: cui suis stabilendis dogmatis tuto inniti, suæque fidei adversarios condigna posset auctoritate revincere.

Aliud quoque gravissimum incommodum in ecclesiam mihi videntur inferre qui, Latina editione postposita, aliunde censent puram, firmamque veritatem hauriendam: Quod Latini fideles, Græcas videlicet, Hebraicasque literas ignorantes, cum scripturam sacram in suo idiomate Latino legerint, semper ancipiti sententia pendebunt. Siquidem nesciunt, num quæ Latine legunt, sic, an aliter apud Græcos, & Hebræos

bræos habeantur. Vacillabit itaque omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma consistere. Quo quid perniciosius esse potest? Latinam igitur vulgatam editionem tutam esse legentium fidelium anchoram, sine dubio teneamus: eisdemque argumentis etiam secundam conclusionem: quæ (ut ante diximus) huius primæ, quam modo confirmavimus, corollaria est.

Tertiam vero primum ostendimus, ex eo quod plures scripturæ particulæ nobis subtrahentur, quæ scilicet in Græcis, aut Hebraicis huius temporis exemplaribus non legentur: ut historia puerorum (2), & Susannæ apud Daniele: & historia mulieris adulteræ apud Ioannem (3): imo & illud egregium de Trinitate testimonium (4), *Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus*, &c. ex Græcorum mendis ante aliquot annos nobis fuerat detractum: ut & Marci extremam coronidem (5), atque alia item multa ex Latino exemplari novi isti interpretes expunxerunt. Non igitur in Græca, vel Hebraica exemplaria fidei controversia resolvenda est: alioqui, eas scripturæ partes reiiciamus oportet, quas concilium Tridentinum, atque adeo ecclesia una voce, & consensu recipit.

Deinde tertia illa conclusio hoc etiam argumento monstratur, quod si est ad Græca exemplaria veritas expendenda, in psalm. 13. octo versus nos habemus, quos Hebræus textus minime habet. Ita, merito a nobis expungerentur: cum eos tamen auctoritate apostoli (6) nos habeamus.

Huic vero argumento nec Origenem, nec Hieronymum (7) fecisse satis ecclesia demonstravit. Quæ usque ad hoc temporis octo illos versus in psalmo 13. servandos credidit: non

(2) Daniel 3. & 13. (3) Ioann. 8. (4) 1. Ioann. 5. (5) Hieronymus ad Hedibiam, quæst. 3. asserit hoc caput in raris exemplaribus haberi. (6) Ad Roman. 3. (7) In commentar. super epistolam ad Roman. In præmio super 16. libr. comment. in Esaiam.

non servatura, si (quod illi asserunt) errore ignorantium fuissent inserti (8).

Item, Hebræorum doctores, nostri videlicet inimici, multo studio contenderunt textum Hebraicum corrumpere, ut vetus testamentum nostris exemplaribus facerent esse contrarium, ut Eusebius libro 4. ecclesiasticæ historiæ, cap. 18. refert. Græci quoque eadem contentione multis locis, ut scripturam ad suum sensum traherent, novum testamentum violarunt: ut Tertullianus 5. lib. adversus Marcionem testatur, & Euseb. lib. 5. ecclesiasticæ historiæ, cap. ultimo, & Irenæus adversus Hæreses, libr. 1. cap. 29. & Basilius, libr. 2. contra Eunomium. Divus quoque Ambrosius in commentariis super epistolam ad Romanos, & in proœmio primi libri super Lucam. Et Hieronymus in proœmio super epistolam ad Philemonem, & Origenes in commentariis super epistolam ad Romanos. Nam in plerisque Græcis exemplaribus deest tota illa clausula, *Ei autem qui potens est, &c.* Quam ne Theophylactus quidem habuit. Nec in sacris literis solum, sed in sanctorum codicibus fecere idem. Nam, & in sexto concilio Constantinopolitano (9) Macharius, eiusque discipuli convicti sunt, quod in confirmationem sui erroris sanctorum testimonia, aut truncharint, aut depravarint. Et in 7. Synodo, actione 4. ostenditur, Iconomachos ex testimonio Beati Nili depravato nonnullis imposuisse. Et actione 5. ostensi sunt synodo libri quidam ab Hæreticis depravati. Quin sub nomine Vigilii Romani Pontificis duos libellos productos, & epistolam nomine Menæ ad eundem Vigilium scriptam, titulos ementitos, & supposititios habuisse eodem concilio palam factum est. Et Leo in epistola quadam ad Palestinos queritur epistolam, quam ad Flavianum scripserat, a Græcis depravatam. Atque hunc Græcorum morem fuisse Nicolaus in epistola ad Michaelem Imperatorem testatur. Existimat Gregorius epistola 14. 5. lib. Chal-

(8) Caietanus in illum psalm. homo, ut solet, ad scribendi licentiam liber, nos omnes tanquam ignorantes, & confidentes damnat. (9) Actione 83.

Chalcedonensem Synodum, sicut & Ephesinam, esse a Græcis depravatam. Vnde monet Narsum, ut non novis codicibus passim credat. Romanos autem codices veriores esse affirmat, quam Græcos. Dionysius quoque Corinthiensis episcopus apud Eusebium, libr. 4. cap. 23. *quid autem mirum, inquit, si dominica verba sanctæ scripturæ falsare conati sunt, qui vilia hæc, quæ nos scripsimus, corruerunt?* Hæc Dionysius, cum queretur suas epistolas esse ab hæreticis adulterinis de tractionibus, additionibusque corruptas. Extat epistola Cyrilli ad Successum Diocæsariensem episcopum, ubi refert se sciscitatum a Budo, Emesena civitatis episcopo, an consentiret epistolæ Athanasii ad Epictetum Corinthiorum episcopum, respondisse. *Si hæc apud vos scripta non sunt adulterata, nam plura ex his ab hostibus ecclesiæ deprehenduntur esse depravata.* Et cum contulissent epistolam cum antiquis exemplaribus, depravatam invenerunt, &c. Quo loco admonendi sunt omnes boni ut a Calvini, Philippi, ac cæterorum similium fraude cavendum intelligant, quoties sanctorum veterum sententias ad causam suam accomodabunt. Id verum magis, cum nec librum, nec locum annotaverint, ibi enim eorum fides in veterum sententiis proferendis suspectior est. Proferrem autem multa huiusmodi loca, nisi esset lectori molestum, nec nunc alias res nos ageremus. Non igitur ad Hebraica, & Græca exemplaria, ut quæ depravata sint, est recurrendum. At Hieronymus in Esaiam 6. cap. non credit esse verosimile, ut Hebræi scripturam suam depravarint. Quid Hieronymi ætate fuerit, ego non disputo: quamvis Iustinus Triphonem evicerit, quod a Iudæis multa Prophetarum loca detruncata fuissent. Illudque inter cætera refert, *Dicite in nationibus, quia Dominus regnavit, a ligno.* E quo versu illa verba, *a ligno*, detracta fuisse contendit. Post ea certe tempora a Iudæis scripturas contaminatas Hieronymus, si viveret, non negaret. Præterea, qui Hebraicis exemplaribus adhærescunt, necesse est eos sequi Rabbinorum expositiones, & non catholicorum. Nam catholici, vel septuaginta interpretum, vel Latinam editionem exposuere. Indignum autem est, ut nunc denuo ab Hebræis nostræ fidei

sed immixta
in aliquo
plani appo
hæc verba a
Daniel He
9. demort. Ca

dei oracula petantur. Christiana quippe veritas ab ecclesie viris quaerenda est, non a Rabbiniis Synagogæ.

Ad hæc, ut ex multis unum, aut alterum exemplum in medium proferatur, Geneseos octavo capite nostra editio Latina habet, quod corvus a Noe dimissus egrediebatur, & non revertebatur. Sic Hieronymus habet in dialogo contra Luciferianos, & in epistola ad Oceanum. Sic Cyprianus in epistola ad Novatianum hæreticum, quod lapsus non est spes veniæ deneganda. Sic Ambrosius de Noe, & Arca, cap. 17. Sic Augustinus tractatu sexto in Ioannem. Sic Isidorus, & Chrysostomus in commentariis super Genesim. Sic Eusebius in chronico. Sic breviter omnes doctores catholici tam Græci, quam Latini, tum vetusti, tum iuniores ex 70. interpretibus habuere. Contra nunc Iudæi legunt, Corvum egredi, & reverti. Quos sequuntur novi interpretes Lutherani Pelicanus, & Munsterus. Quibus ergo putas potius credendum esse? Num Iudæis hostibus Christi? Num Hæreticis inimicis ecclesie? Nonne magis septuaginta interpretibus? Nonne magis Hieronymo? Nonne magis sanctis antiquis, viris ecclesiasticis? Qui omnes inter se concinentes eadem asserere nullo modo possent, nisi uno divino spiritu continerentur. Symachi, Theodotionis, Aquilæ translationes, quod vel Iudaismo infecti, vel hæreseos nota essent infames, parum auctoritatis habere Hieronymus (10) non semel testatur. Irenæus etiam apud Eusebium, lib. 5. ecclesiasticæ historiæ, cap. 8. hoc argumento Theodotionis, & Aquilæ translationem infirmat, quod Iudæi essent ambo, & Proselyti, eosque Hebionitæ sequerentur. Et nos Iudæos, atque hæreticos Iudæorum interpretes, & in errore socios, admitemus? Itane omnia exemplaria nostra tam Græca, quam Latina, tam antiqua, quam nova a librariis corrupta sunt, sicque mille annis permanserunt? minime vero gentium. Quod si recentiores aliud sentiunt quam veteres Hebræi, quis non malit veterum sententiæ subscribere, quam ho-

aque verus.
haurit, et
acceptus
atebatur
relicet, n in
ur.

annalis ex
Theodotionis
tinet. Sic
in Daniel.

(10) In præfatione super Iob, & in prologo Esdræ.

horum magis adhærere, præsertim cum tot exiliis agitati, tantaque cæcitate sint percussi, ut amissa suæ linguæ, & omnium bonarum disciplinarum cognitione, nullam in Deum fidem, hominum vero vix communem sensum obtineant. Quo loco mirari satis non possum Augustinum Eugubinum, virum alioqui egregie doctum, & pium, maluisse Iudæis, & hæreticis, quam catholicis consentire (11). Nam Caietanus eisdem semper vestigiis inhærendo, per omnia in veteri testamento Hebræicos, in novo Græcos codices prorsus amplectitur: vix ulla Latini interpretis habita ratione. Non est autem vel a seipso admonitus, qui, cum in Lucæ 3. cap. scriberet, consentaneum rationi esse dixit, ut potius novi textus Hebræi manci, & corrupti sint, quam ut 70. interpretes viri boni, & insignes, studuerint commento, & mendacio fingendo. Hæc nimirum apud viros doctos vehementis, idoneaque ratio est. Nam quas illi ratiunculas addunt ad compurgandam incredibilem novitatem, non est quidem diei, locique huius refutare. Satis enim modo est adversarios suis quoque argumentis refellere. Quoniam his de gradu deiectis, abunde sententiæ nostræ veritas comprobatur. Ut igitur eo, unde digressa est, recurat oratio, si vocetur in quæstionem, an corvus reversus fuerit ad arcam, rogo an impune, libereque a catholico negari possit, etiam si in Hebræicis omnibus exemplaribus (quod isti dicunt) contrarium habeatur. Si negari potest, profecto evicimus Hebræica exemplaria nec firma, nec apta esse ad catholicas controversias finiendas. Si non potest, iam dicito, si ita libet, nec Hieronymus, nec Ambrosius, nec Cyprianus, nec Augustinus, nec Chrysostomus, nec reliquos huius ordinis viros catholicos esse, nos vero hæreticos etiam dicito, corvum namque ad arcam reversum, inficiamur. Hoc dicere, quoniam insolentissimæ vesaniæ est, illud dicamus potius, Hebræorum nova ista exemplaria in Theologiæ quæstionibus nihil virium habere ad faciendam fidem.

Præterea. Magna est dissensio sæpenumero Græcorum co-
Tom. I. Q di-

(11) Pagninus quoque Iudæos novos sequutus est.

dicum, qui nunc habentur in manibus. Vnde, & qui nostris temporibus ad Græca dicunt se expendere Latina, haud raro inter se disident, non in verbis modo, sed in sententiis quoque. Quid, quod interim eadem exemplaria novi isti interpretes non eodem sensu interpretantur? Nam, verum quartum Psalm. 109. aliter Lutherus, aliter Pomeranus, aliter Pelicanus, aliter Buzerus, aliter Munsterus, aliter Zuinglius, aliter Fœlix, aliter Pagninus traduxerunt, ut iam mihi videantur Theodotionis, Symachi, Aquilæ, quinta, item sexta, & septima editio, ac vulgata quoque septuaginta numero paucissimæ, si ad horum innumeras conferamus. Quid, quod Erasmo cum seipso non convenit? Extat enim quinta, extaret & sexta editio, nisi vel inconstantiæ notam sibi inurendam metuisset, vel morte fuisset interceptus. Ac certe hæc varietas versionum, semper fuit hæreticis quasi gentilis, & propria. Id enim Artemonitis olim a viris ecclesiasticis obiectum est, quod ne ipsa quidem exemplaria sibi ipsis concordarent, si priora cum posterioribus conferrent (12): *Semper, inquit, emendant, quibus semper displicet quod emendant, & nova quæque perquirunt, cum eis, quæ in usu sunt, videbuntur adversa.* Et Lutherus primum quidem, novi testamenti veterem editionem, Germanica sua versione mutavit, quo persuaderet populo scilicet maiores nostros usque ad id temporis verum evangelii textum non habuisse. Ipse tamen idem non post multos annos suam editionem ita correxit, ut ex solo Matthæi evangelio annotaverint viri docti triginta, & eo amplius locos immutatos. Itaque homines leves non tam ex fontibus sacras literas vertunt, quam circa fontes ipsi vertuntur: doctrinisque variis, & peregrinis adducti, parvuli fluctuant, & circumferuntur omni vento doctrinæ. Et revera, cum novitas quælibet quasi novus ventus ebullet, statim cernitur frumentorum gravitas, & levitas pælearum, tuncque sine magno molimine id excutitur ab area: quod nullo pondere intra aream tenebatur. Quorsum hæc (inquires) tam longo repetita prin-

(12) Euseb. libr. 5. ecclesiastica historia, cap. ultim.

cipio? Nempe, ut intelligamus, novitios istos interpretes, vel exemplarium, vel interpretationum discrepantia, varietatem in ecclesiam inducere magnopere suspectam, & piis omnino mentibus formidandam. Ac novitas ipsa quidem primum timenda est, quæ sine reipublicæ perturbatione esse non potest. Ob eam enim causam Hebræis regem petentibus, si Gregorio credimus, Dominus succensuit: quod omnem in republica novitatem habeat exosam. Metuenda quoque rerum mutatio est, nam & parva momenta tantum valent ad communem statum civium perturbandum, ut mutatis, quod Plato ait (13), musicæ modis, & reipublicæ, morumque necesse sit mutationem fieri. Quamobrem, qui gravissimos legis divinæ modos, novis aliis, acutis illis fortasse quidem, sed levibus tamen commutare pergunt, videant illi num religionis cæremonias, sacramenta, sacerdotium, versionum prætextu simul invertant. Adeo hæc enim inter se connexa, copulataque sunt, ut ex his nullum a cæteris, nec divelli, nec distrahi possit. Ita qui unum horum quodlibet verfarit, reliqua etiam verset oportet. Id quod Lutheranorum exemplo didicimus, qui novis inventis universa illa pariter mutaverunt. Porro autem varietatem, ut ante dixi, ac multo etiam magis respuere, ac formidare debemus, quæ nimirum constantiæ, atque unitatis inimica est. Quas ecclesia virtutes habere nequit, si scripturæ non est unitas eadem, & consensus. Qua in parte fœliciora nostra sæcula sunt, quam antiqua. Nam, olim tot pene vulgabantur exemplaria, quot codices. At vero nunc Sancti Spiritus sine dubio peculiari providentia, Damasi sollicitudine, Hieronymi summis laboribus, ecclesia sancta concordem scripturarum unitatem accepit, omnisque sublata de medio varietas est, unica Latina editione omnium consensione recepta. Quapropter qui ad Græca exemplaria nos revocant, eandem varietatem inferre volunt, a qua olim Hieronymus libros nostros asseruit: imo eandem falsitatem, a qua ille codices nostros expurgavit. Nam varietas codicum, facilis depravationis occasio esse

Q2

fo-

(13) Cicero, 2. de Legibus.

folet. Atque ut nulla depravatio sit, ipsa tamen varietas noxia est. Nec enim potest unquam verum asseri, quod diversum est: ut Hieronymus ad Donenionem, & Rogatianum scripsit. Et ad Damasum, *Verum*, inquit, *non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim Latinis, ait, exemplaribus fides est adhibenda, respondeant ii, quibus tot sunt exemplaria, pene quot codices.* Varietas igitur exemplarium Latinorum, quæ tunc erat, fidem eiusmodi exemplaribus derogabat. Atque huius quidem argumenti tanta vis, & efficacia fuit, ut vel refractariam illam Lutheri proccacitatem retuderit. Is siquidem (referente Coclæo in libro de canonice scripturæ auctoritate (14)) sic ait. *Si diutius steterit mundus, iterum erit necessarium, ut propter diversas scripturæ interpretationes quæ nunc sunt, ad conservandam fidei unitatem concilii decreta recipiamus.* Providentissime igitur a sacra synodo Tridentina constitutum est, ut ex multis Latinis editionibus sacrorum librorum, una vetus, & vulgata editio, longo tot sæculorum usu recepta, in publicis disputationibus pro authentica habeatur. Non est itaque nunc temporis in fidei, ac morum disceptatione ad Hebraica, Græcave exemplaria provocandum. Quippe cum fidei dogmata per discrepantes, aut Hebræorum, aut Græcorum codices male confirmari possint; aut ecclesiæ unitas contineri. Atque eisdem fere argumentis quarta illa, postremaque conclusio persuaderi potest. Nec enim sunt Hebræorum, aut Græcorum codices modo emendatioris, quam Latini: imo plerumque aliter habent, quam ratio ipsa, & veritas postulant: quemadmodum frater Franciscus Titelmanus, & in collationibus super epistolam ad Romanos, & in apologia pro veteri interprete, doctissime, copiosissimeque disseruit. Vnde duo solum ex innumeris loca desumere placuit, ut in his Theologi discant, quam parum novis istis interpretibus sit fidendum.

Vnus locus est ad Romanos 12. Vbi enim nostra editio habet, *Domino servientes*, novi fere interpretes reddunt,

tem-

(14) Cap. II.

tempori servientes, & tamen nostra litera præferenda est. Quam & olim Græci emendati codices habuere. Chrysostomus siquidem, & Theophylactus non legunt τῷ καιρῷ δουλεύοντες, sed τῷ κυρίῳ. Quam etiam lectionem habuit Origenes. Atque adeo Hieronymus in epistola ad Marcellam, cuius initium est, *Post priorem epistolam*, cum lectionem aliam reprehendisset, asseruit, secundum Græcam veritatem legendum esse, *Domino servientes.*

Alter habetur prioris ad Corinthios septimo. Nam, ubi nos legimus, *Qui cum uxore est, sollicitus est qua sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est*; isti ex Græco (ut aiunt) fonte, sic vertunt: *Qui cum uxore est, cogitat qua sunt mundi, quomodo placeat uxori, divisa est uxor & virgo.* Quam posteriorem lectionem D. Hieronymus in priori adversus Iovinianum libro, docet non esse apostolicæ veritatis. Quodque fatetur se aliquando illum locum in eum sensum disseruisse, &c. Sic igitur quædam exemplaria, tum Hebraica, tum Græca olim Hieronymus nactus est, multo emendatiora, quam ea, quibus iuniores interpretes, & expositores fidem suam alligarunt. Cumque nobis opponunt codices quosdam ante annos sexcentos aureis literis descriptos (hos enim fontes appellant), Hieronymus (15) pro nobis illis respondet, inquit, *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro, argentoque descriptos, vel uncialibus (ut vulgo aiunt) literis, onera magis exarata, quam codices: dummodo mihi, meisque permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos.* Quamobrem hominibus his, qui novandis rebus student, illud sæpe accidit, ut dum codicum, vel Hebraicorum, vel Græcorum, quos penes se habent, exempla sequuntur, nihil aliud agant, quam ex non correctis emendata corrigere.

Quo quidem in loco Isidorus Clarius ferendus non est, cuius emendatio nihil est aliud, quam interpretis veteris reprehensio. Pollicetur enim in operis fronte veterem editionem correctam: postea vero quam pollicitatione hac depel-

(15) In præfatione super Iob.

pellit invidiam novitatis, multa inserit, adiiicit quædam, nonnulla mutat: ut lector non alium possit in locis mutatis intelligere, quam aut veteris interpretis errorem, aut veterum codicum depravationem. Quam bellum erat potius novam editionem confiteri, quam veterem emendatam: ne lectores simplices verbis ambiguis deciperentur. Nota sunt eiusmodi plurima loca apud Isidorum Clarium, & in veteri, & in novo testamento: proferremque illa nisi ad alia properaret oratio. Illud tantum admoneo, huiusmodi vel mutationes, vel detractiones, vel additiones, quæ curiosos homines sæpe delectant, parentibus nostris, si nunc viverent, futuras esse molestissimas. Id quod ex primo libro historiae (16), quam vocant *Tripartitam*, colligere licet. Cum enim, ut ibi dicitur, multi episcopi convenissent, & quidam eorum rogatus esset ut faceret sermonem populo, vir scilicet eloquio, & sapientia præditus, ille locus venit in medium, *Tolle lectum tuum, & ambula*: ubi pro *lecto*, *cubile* dixit. Tunc Spiridion, Cypriorum episcopus, vir sanctissimus, indignatus in eum, & exiliens de cathedra sacerdotali, *Tu melior es* (inquit) *eo qui lectum dixit, quia eius verbis uti confundaris?* Hoc autem fecit populo conspiciente, mediocritatem docens eum qui eloquii supercilio prætumebat. Erat enim idoneus ad pudorem incutiendum, cum esset venerandus, & operibus gloriosus, simulque presbyter ævo, atque sacerdotis officio. Quid hic faceret, si Isidori Clarii, quid si Erasmi, quid si Caietani, quid si reliquorum tam varias, & multas versiones, & inversiones audiret? Quo putas animo ferret, cum in aliis libris, tum maxime in Davidicis psalmis, Caietani lectionem, & textum usque adeo a nostro discrepantem, ut vix possis agnoscere, an idem liber sacer, an alius sit? Quid Hieronymus? Psalmos ne ad verbum translatos pateretur? Qui in libro de ratione interpretandi Horatianum præceptum illud, *Nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres*, etiam in sacris literis interpretandis magnopere commendat? Et in epistola ad Augustinum asserit Hiero-

ro-

(16) Cap. 10.

ronymus sensuum potius veritatem, quam verborum se ordinem conservasse. Et ad Suniam, & Fretellam boni interpretis regulam ponit, ut non verba verbis quasi paria, & demensa respondeant, sed sensus sensui. Quid, quod Cicero in libro 3. de finibus ait, verbum e verbo exprimere indifertos interpretes solere? Fallitur ergo præ cæteris Caietanus, qui huius præcepti immemor, psalmorum versionem dum fidam voluit reddere, reddidit ad ecclesiæ quidem usum profus inutilem.

CAPVT XIV.

In quo argumenta capituli duodecimi refutantur.

AC primum quidem, cum Hieronymi auctoritas nobis obiicitur, haud difficile erit respondere. Duabus enim ex causis tunc erat ad fontes recurrendum. Una, quod non tam turbidi fontes erant, nec primariæ scripturarum scaturigines conturbatæ. Altera, quod tunc varietas Latinorum codicum, & dissonantia magna erat. Nec tolli commode poterat, nisi ad exemplaria Græca, atque Hebraica Latina referrentur. Has vero causas fuisse Hieronymo ut in eam sententiam induceretur, manifeste patet ex præmio super quatuor evangelia ad Damasum, & ex epistola ad Suniam, & Fretellam. At modo cum exemplarium Latinorum una apud omnes concordia sit, potius Græca variantia per nostram Latinam editionem sunt limanda, atque in pristinam unitatem reducenda. Saniorisque consilii est, limpidam aquam e lacunulis defæcatis, quam ex turbato fonte liquorem obscœnum bibere. Porro, ut ab scholastica disputatione interim excurrere annuente lectore liceat, nos qui Abraham secundum promissionem filii sumus, puteos fodimus in aliena Palestinorum regione (1). At vero Palestini alienæ felicitati invidentes, puteos inventos conantur obstruere. Quos tamen

men

(1) Genes. 21.